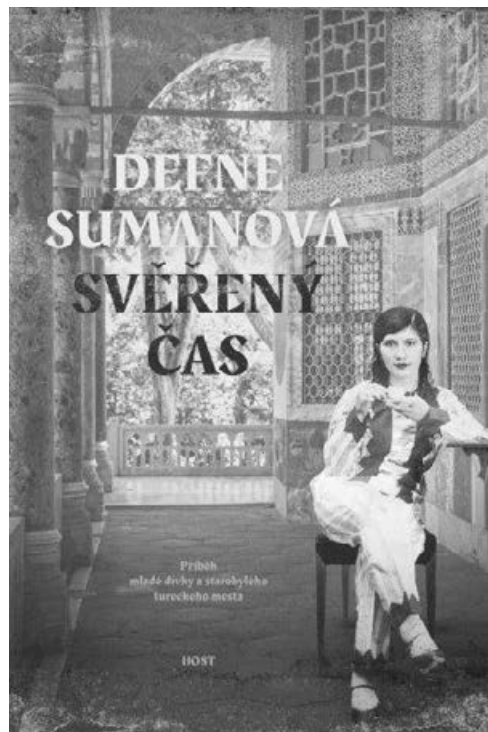

MORYTÁT O ŠEHEREZÁDĚ ZE SMYRNY

Defne Sumanová: Svěřený čas

Z turečtiny přeložila Petra Sedmíková
Host, Brno 2024, 504 s.

Vladimír Novotný

Řekne-li se turecká literatura, erudovanému čtenáři vyššího věku by mohly i měly vytanout na mysli kupříkladu *Nasredinovy taškařice*, v novějších časech to však už neplatí: země půlměsíce se může honosit spisovatelkou hvězdou první velikosti, totiž Orhanem Pamukem (1952), laureátem Nobelovy ceny za literaturu, jemuž v českých zemích vyšla už celá řada knih.

Pamuk jistěže není jediný současný turecký prozaik (či prozaička), který se prosadil dokonce i v tuzemské literární kultuře, nyní však tuto sympatickou skupinu nerozhojňuje nikdo jiný než Šeherezáda. Sice nikoli bájná a dávná klasická vypravěčka, nýbrž postava, která je několikerou hrdinkou třetího románu Defne Sumanové (1974) s poněkud záhadným názvem *Svěřený čas*. Turečtinu neovládá skoro žádný kritik, nicméně tato

knih se mohla v češtině nazývat i jinak, například *Poskytnutý čas* nebo *Osudový čas*, kdo ví! Turecký originál vyšel před osmi lety v Istanbulu pod názvem *Emanet Zaman*, což zpochybnit nemáme sebemenší důvod.

Tudíž *Emanet Zaman*. Autorka tohoto románu bohudík není žádná upovídaná informatorka o dění v harémech čili v ženské části domu (správně: v haremliku) nebo v mužské části domu (správně: v selamliku). Její dosavadní životní dráha je však románově dobrodružná: ačkoli je rodačka istanbulská, vyrostla na jednom z Princevých ostrovů a posléze ve své vlasti vystudovala sociologii. S tím se však nespokojila a vydala se až do Laosu bádát o východní filosofii a s tím související mystice, pak ale zvolila úplně jinou lokalitu a pokračovala ve studiích v Oregonu ve Spojených státech. Poté se vrátila do Středomoří a nyní žije, a především píše v Athénách. O autorčině třetí knize se lze v anotačních dočíst dosti povšechnou informaci, že v ní půjde o „příběh Šeherezády a starobylého osmanského města zvaného Perla Východu“. Leč je to příběh i veskrze moderní, byť tematicky předpostmoderní.

Perla Východu zní téměř líbezně, zároveň však i nemálo rozpačitě. Je tím míněna starobylá Smyrna, po turecku (až od roku 1930!) Izmir, jenže dějiny této městské lokality sahají dávno před osmanskou říši: dokonce prý do třetího tisíciletí před n. l. Smyrna, jedno z nejstarších středomořských měst (název pramení v řeckém Smyrné), byla nejvýznamnějším a nejlidnatějším přístavem někdejší starořecké Malé Asie, podle nynější topologie je třetím největším městem v Turecku a liberálním centrem západní Anatolie.

O tisíciletých antických tradicích není zapotřebí se rozepisovat, přesto stojí za zmínku, že právě tato mnohonárodnostní přístavní lokalita byla až do přičlenění k osmanské říši v 15. století jednoznačně považována za křesťanské město. Byla tu janovská komunita, vládli tu johanitští rytíři. Až pak se stala osmanským přístavem, po staletí tu však kromě Řeků a Turků žili Arméni, Židé a rozliční Levantinci, o Evropanech a Arabech nemluvě. Smyrna/Izmir má ostatně pořád pověst multidenominálního města.

To vše bytostně spoluvytváří historické a mentální podloží spisovatelčina románového vyprávění, jehož středobodem je tragický

podzim 1922 a tehdejší zkáza a zánik „Perly Východu“. Z ní je teď opět čtyřmiliónové město, nyní jen se židovskou menšinou, nikoli s polovinou řeckého obyvatelstva jako zkraje 20. století. Autorčin *Svěřený čas* však není historickým románem, pouze se v retrospektivě zaměřuje na jeden apokalyptický fenomén či moment pokračující první světové války. Ta sice na evropských válčících skončila, jenže v Malé Asii a v Anatolii krvavě pokračovala: Řekové vyhlásili tzv. Velkou myšlenku a jejich vojáci obsadili část západního Turecka včetně okolí Smyrny v souladu se Sèvreskou mírovou smlouvou. Vedlo to k řecko-turecké válce, která trvala tři roky. Turky podporovalo Sovětské Rusko a Itálie, Řeky naopak Velká Británie a arménští dobrovolníci. V září 1922 mladoturci Kemala Atatürk obsadili Smyrnu, vypukly pogromy, znásilňovací orgie a zakrátko nastalo tzv. Velké neštěstí: během pár dní řecká a arménská čtvrť lehly popelem. Válčící strany se obviňovaly, kdo rozpoutal ničivý požár, různé zdroje uvádějí rozdílné údaje, kolik desítek tisíc civilistů zahynulo v ohni.

Do tohoto historického či válečného hororu promítla Defne Sumanová svou zčásti rodinnou, zčásti až výpravnou mozaiku tehdejšího maloasijského světa, jenž se po zkáze Smyrny proměnil k nepoznání. V rámci zmíněné mozaiky rozvíjí hned několik linií, jejichž protagonisté spoluvytvářejí národnostní i náboženský pelmel tamějšího prostředí. Netuší však, že bude následovat exodus ještě strašnější než za válčení: velmocemi přiklepnutá oboustranná „výměna“ Řeků za Turky, což se týkalo milionů nedobrovolných etnických exulantů. Křesťané tam, muslimové sem.

Autorka se zaměřuje též na vše, co představuje neodvratnou předzvěst tohoto tragického osudu: staroslavná a kosmopolitní Smyrna, zmiňovaná už v biblickém Zjevení, ve stávající podobě typické pro končící Belle Époque přestane existovat. O vypálení nemuslimských čtvrtí města i s jejich obyvateli (turecká a židovská čtvrť zůstaly nedotčeny) vypráví i známý britský prozaik Louis De Bernières v románu *Ptáci bez křídel* (2004).

Jak však tuto hrůzu hrůz sdělit prostřednictvím záměrně nostalgicky temperovaného románového líčení? U Sumanové se ale dočítáme, že „příběh se nevypráví jen slovy.

Na slova navazují desítky a stovky drobných detailů, jež vnímají jen ti, kdo stejně jako já na slova zanevěřeli. Lidé během hovoru zapo- mínají poslouchat, protože myslí na to, co budou říkat. Vypravěčovo tempo, tón hlasu, hra světél a stínů v jeho obličejích, to, v jaké fázi zapomíná na vaši existenci, kdy se vám dívá do očí, a dokonce i vůně linoucí se z jeho kůže vám umožňují vstoupit do světa příběhu. Pak se vám při poslechu v ústech rozprostře chuť, která je zcela nezávislá na slovech. Ve svém vlastním nitru cítíte strach, úzkost nebo lásku zapadlou někde v koutku duše“ (s. 156). To ovšem nepraví spisovatelka, nýbrž její mluvčí Šeherezáda, existující v různých historiích a v různých dramatických variantách tváří v tvář někdejší přítomnosti multietnického lidnatého města. Šeherezáda, která má v podání Defne Sumanové bezpočet osudů.

Vyskytly se názory, že vyprávění o vyvrácení někdejší tolerantní koexistence mnoha křesťanských a muslimských komunit v enklávách Malé Asie může v některých ohledech připomínat legendární knihu *Sto roků samoty* Gabriela Garcíi Márqueze, do podrobnějších paralel se však nepouštíme. Stačí konstatovat, že rovněž *Svěřený čas* ze všeho nejvíc nabízí nekonečnou, byť zpočátku spíše jen tušenou scenerii ustavičného násilí, blížícího se násilí, nepřetržitě úzkosti z hroznícího násilí a tyto vidiny nelidského násilí lidí na lidech doléhá i na všechny varianty „lásek v koutcích duše“. Nehledě na to, že tato vize je v románu jakoby záměrně překrývána nejednou až manýristickým líčením života v příslovečných zámčích i v pomyslném podzámčí čili v různých společenských a sociálních vrstvách.

Nepochybně nejde o secesně laděný orientální příběh, jenž se v pojetí novoromantických evropských prozaiků kdysi nemohl obejít bez všudypřítomných „nahých odalisek“. Leč kdo pohlédne na obálku českého vydání, najde tam odalisku tentokrát veskrze a velice současnou, naprosto nezneklidněnou, bezstarostně upíjející kávu z drobného šálku a dávající na odiv své módní či stylizované odalisci odění. Nejspíše to bude nějaká novodobá Lžišeherezáda z reklamních žurnálů, která si asi ještě nepřčetla ani stránku ze *Svěřeného času*. Možná však právě tato dívka „povstala z popela němě Šeherezády“. ■